

Skolforskningspodden avsnitt 31: Skolans demokratiuppdrag

INFORÖST 1 [00:00:03]: Välkommen till Skolforskningspodden! I dagens avsnitt pratar vi om skolans demokratiuppdrag. Vi tar avstamp i den systematiska forskningsammansättningen att lära demokrati och diskuterar betydelsen av att ha ett öppet klassrumsklimat, och att olika aspekter av demokratiutbildning kan främjas genom olika arbetssätt. Vi pratar om värdegrundsuppdraget, men även om att nyhetsmedier, utställningar och rollspel har en plats i undervisningen. Dagens gäster är Charlotta Granath och Erik Amnå. Programledare är Anna Hedman.

INFORÖST 2 [00:00:41]: Praktisk skol forskning, vad är det?

INFORÖST 3 [00:00:45]: Vad finns det för forskning inom just ditt ämne?

INFORÖST 4 [00:00:48]: Undervisning på vetenskaplig grund, hur gör vi?

ANNA [00:00:55]: Hej och välkomna till Skolforskningspodden! I dag ska vi prata om skolans demokratiuppdrag och den systematiska översikten att lära demokrati, där vi diskuterar hur undervisningen kan utformas för att stimulera såväl elevers utveckling av kunskaper och förmågor, som deras utveckling av attityder och värderingar. Syftet med den här översikten är att identifiera konkreta arbetssätt i undervisningen som främjar elevers demokratiutbildning. I dag har jag med mig två gäster som har granskat den här översikten. Det är Charlotta Granath, förstelärare i demokrati vid Viktor Rydberg gymnasium i Sundbyberg och lärarutbildare vid Södertörns högskola. Och Erik Amnå, professor emeritus i statskunskap vid Örebro universitet. Välkomna!

CHARLOTTA [00:01:53]: Tack för att jag får vara med i denna podd. Jag har haft ett speciellt uppdrag kopplat till den här forskningsöversikten. Jag skulle fokusera extra på hur lärare relaterar till innehållet och hitta på hur översikten kan bidra till att utveckla undervisningen i våra skolor. Men jag är också demokratimentor för Sverige i regeringsuppdrag via Skolverket, Forum för levande historia och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

ANNA [00:02:24]: Jättekul att ha dig med. Erik, hur jobbar du med demokratiuppdraget? Vad var din roll i den här granskningen?

ERIK [00:02:32]: Min roll i granskningen var att säkerställa den vetenskapliga hållbarheten. Mina erfarenheter då när det gäller demokrati, det är både att jag har varit aktiv i olika utredningar kring demokrati som olika regeringar har satt i gång. Men kanske framför allt då att jag har gjort forskning om inte minst hur unga människors politiska utveckling går till, och var deras kunskaper och när deras intresse för politik och demokrati etableras. Så det har varit min utgångspunkt och mitt bidrag till den här

diskussionen, som jag tycker är väldigt kul att få fortsätta med Charlotta i eran podd.

ANNA [00:03:18]: Vi kan ju lägga till att ni har diskuterat liknande frågor i ett panelsamtal tidigare under våren här, som Forum för levande historia organiserade. Så det är jättekul att ni vill vara med och fortsätta denna diskussion. I den här översikten så ingår ju studier som tar upp olika aspekter av demokratiutbildning, men det alla studierna har gemensamt är att de har tittat på ett sammanhang där det framgår tydligt varför undervisningen bedrivs på ett visst sätt. Resultaten visar då att undervisning som involverar eleverna, som ställer eleverna i centrum, främjar demokratiutbildningen. Elever eller ungdomar överhuvudtaget befinner sig i ett formativt skede när det gäller just då politiskt intresse och de börjar bli de personer de kommer bli i framtiden, om de börjar bestämma sig för vilken typ av medborgare de ska bli. Skolan är ju såklart en viktig del av det här skedet, men inte det enda. Det finns ju andra områden också där de här ungdomarna, eleverna börjar bli demokratiska medborgare. Du Erik har ju forskat om då bland annat vilken roll lärare spelar för att utveckla det här intresset, ett samhällsligt intresse hos ungdomar jämfört med föräldrar och vänner till exempel. Har du lust att vidareutveckla det här lite grann?

ERIK [00:04:46]: Ja, gärna. Vi ser ju när vi har följt 10 000 ungdomar under sju års tid att det finns två aktörer och två individer i de ungas omgivning som spelar en mycket större roll än alla andra, när ungdomarna ska utveckla just sin politiska identitet som du talar om. Så det är precis som du säger en väldigt formativ tid som de är i skolan, och därför är det kanske ingen överraskning att vid sidan av föräldrarna så är lärarna oerhört viktiga för vilka slags medborgare de utvecklas till. Inte så att de passivt apar efter vare sig föräldrarna eller lärarna, utan det är snarare så att de i samspel med de här – liksom med sina vänner naturligtvis, om än i lägre utsträckning – prövar och testar och utmanar utifrån sina egna intentioner och sina egna mål, försöker hitta den här rollen som de kommer att ta sen. Därför spelar just lärarna en väldigt, väldigt viktig roll. Lärarnas engagemang, lärarnas förhållningssätt, lärarnas beteende, huruvida de är rättvisa eller bedöms vara rättvisa eller inte, är till exempel en sådan faktor som är väldigt avgörande för elevernas – alltså ungdomarnas – utveckling av tillit till inte bara skolan och lärarna, utan också till det stora samhället. För skolan är ju den första stora introduktionen till samhället och till samhällsinstitutionerna.

ANNA [00:06:25]: Får jag fråga då – man pratar ju om det här med kunskaper och attityder och värden. Är det olika delar som är särskilt viktiga eller är det helheten? För man kan ju tänka sig också att det kan ju vara lite svårt för lärare, just det här med värderingar. Det är liksom enklare med faktakunskaper. Men det som du säger nu, där får man ju känslan att just det här med värden är nästan ännu viktigare.

ERIK [00:06:52]: De grundläggande värdena som unga människor har spelar en avgörande roll för nästan allt annat som ungdomarna tänker och tar sig för. Där finns det också en könsskillnad som är intressant. Tjejer har mer än killar en sån här humanistisk värdegrund som de jobbar utifrån. Där omsorgen

om de svaga, solidariteten med de som inte har det så bra som jag och liknande saker är viktigare, mycket tyngre. Det har alltså i sin tur en stor betydelse. Så att om jag skulle svara rakt på din fråga så är det de här grundläggande värdena som inte bara skolan ger, utan som man kanske kommer till skolan med också, väldigt viktiga av allt att döma.

ANNA [00:07:42]: För dig som lärare då, Charlotta. Man pratar ju om det här när man ska lära ut demokrati, att man gör en distinktion mellan lärande om demokrati, lärande genom demokrati och lärande för demokrati. Jag vet att du har ju jobbat med det här. Hur ska man tänka? Hur går det till i klassrummet?

CHARLOTTA [00:08:03]: Ja, men absolut. Det finns ju precis som du nämner det här med om, genom och för. Alltså vi lär om demokrati, mänskliga rättigheter, barnkonventionen, statskicketets grunder. Alltså vi lär vad det är för någonting. Vi jobbar genom med olika demokratiska arbetssätt, former. Vi jobbar med delaktighet och inflytande för att våra elever ska kunna vara och även i framtiden bli aktiva demokratiska samhällsmedborgare som förstår spelreglerna. Vad det innebär med rättigheter och skyldigheter och ansvar. Jag ville faktiskt återkoppla till det som Erik nämnde här med det här viktiga med värderingar och värdegrundsuppdraget. Jag kan aldrig någonsin ta bort värdegrundsuppdraget i min undervisning, även om jag har ett faktiskt innehåll med mycket fakta och information. Hur det landar hos mina elever och hur mina elever tar emot det, då krävs det också att eleverna har övat på att lyssna, argumentera, granska, kunna titta på en fråga eller ett sammanhang utifrån olika perspektiv. Jag måste ha sett till så att klassrumsklimatet är då tryggt för mina elever att kunna våga uttrycka olika åsikter, men också att man respekterar att alla inte tycker, känner och reagerar likadant. Det här är ju grunderna i en demokrati, att man kanske inte alltid håller med varandra, men vi måste ju ändå respektera varandra. Jag i min lärarroll måste kanske hitta då metoder och arbetssätt för att synliggöra olika perspektiv. Till exempel att jobba med rollkort. Att du har den här rollen i det här samtalet eller att du ska ta dig an det här perspektivet. Vi jobbar med analyscheman och tittar på: Vad är orsakerna till en viss händelse och vad blev konsekvensen av det? Och debatter. Att vi övar arbetsformer i klassrum där eleverna sätts i ganska så ibland kritiska och intensiva situationer. Men det är inget arbete som jag kan komma in om jag skulle komma in i en klass som jag inte känner. Utan att det här är ju ett arbete som är långsiktigt där jag behöver bygga upp med de elever jag har framför mig. Alltså, hur ska våra spelregler se ut här i klassrummet? Vad innebär det att vi lyssnar på varandra, att vi respekterar att vi har olika åsikter? Och hur ser det ut i samhället? För skolan är en del av samhället och samhället är en del av skolan. Värdegrunden, värderingar, det är liksom en förutsättning för mig att kunna bedriva en demokratisk undervisning, skulle jag säga.

ERIK [00:10:56]: Det är det som är så roligt att det du säger Charlotta, det är ju någonting som den här forskningsöversikten så övertygande också slår fast, att klassrummet är en slags mikrodemokrati. Även om den liknelsen haltar på en punkt, eftersom läraren har en annan slags makt och maktbas och andra befogenheter och så där. Men i allt det övriga så är ju klassrummets

kvalitet när det gäller deltagande, när det gäller möjlighet att göra sin stämma hörd, rättigheter – fri- och rättigheter – att yttra sig och stå för vissa åsikter. Och lärare måste också se till att det är relativt jämlikt, att alla får en chans att yttra sig och sådana saker. Så att klassrummets öppna klimat som det kallas, det slår ju den här forskningsöversikten fram, precis som Charlotta utvecklar, som det kanske mest centrala för allt demokratilärande, att det måste vara öppet. Det måste vara högt i tak, men det måste också vara lärarens ansvar att sätta gränser, att tala om att det här säger konstitutionen, det här säger grundlagen om rasistiska åsikter, om rasistiska organisationer, om kränkande utsagor och så vidare. Där blir jag väldigt glad när jag läser den där gedigna rapporten, att all världens forskning slår fast att det är det här som gäller, lärarens kapacitet, att skapa ett öppet klassrumsklimat.

ANNA [00:12:29]: Jag tycker det är lite kul också, för som du säger – det är liksom ett väldigt framträdande resultat med det här öppna klassrumsklimatet. Men några andra intressanta resultat som också är glädjande i det här med hur man kan i demokratilärandet då stärka det här kompensatoriska uppdraget, att om man använder nyhetsmedier i undervisningen, går på utställningar och bjuder in alla elever att bli delaktiga i en del av samhället som man kanske inte då har hemifrån, att det kan spela en stor roll. Får man del av faktakunskaper så blir man mer intresserad av att diskutera, och då formas ett nytt tänkande och värderingar och att allt hör ihop.

CHARLOTTA [00:13:17]: Det vi är inne på att ta del av aktuella nyheter, det krävs ju mod också av läraren att bjuda in till det i klassrummet, eftersom det innebär ju att vi lär tillsammans med eleverna. Vi utforskar tillsammans för att nyheterna har precis kommit, jag har inte hunnit förbereda mig speciellt mycket, men att jag kan förstå en bakgrund kanske till varför något har uppkommit. Men att vi får utreda och utforska tillsammans med eleverna, och det gör ju också det här att jag kanske inte är den enda källan till information, utan att eleverna måste också titta på: Aha, den här nyhetssändningen säger det här. Men finns det andra nyheter som ger annan information om den här händelsen? Just nu diskuterar vi begrepp som propaganda och vad är desinformation för någonting? Det är ju också det här att vi lär oss också att förstå de begrepp som kanske eleverna hör på nyheterna, men som man kanske inte har en egen erfarenhet av sedan tidigare. Så jag måste ju också jobba med den här begreppsförståelsen och förklaringar så att eleverna faktiskt kan hänga med i samtalet.

ERIK [00:14:30]: Det är ju en poäng då, ju mer sammansatt och ju mer mångfald som finns i klassrummet, desto större blir ju demokratilärandet. Klassrummet blir på det sättet ett alternativ till det här likformiga umgänget som olika bubblor skapar idag. Så blotta mötet med en dagstidning att bläddra i kan ju vara en väldigt annorlunda erfarenhet för många människor och en väldigt viktig erfarenhet, och att åsikter bryts mot varandra, att man får höra åsikter, idéer och fakta som man inte hade en aning om, som man aldrig hört talas om. Därför att det har inte funnits eller tillåtits i andra bubblor man har varit tidigare. Så att skolan har ju där också på det sättet en kompensatorisk effekt som är väldigt tydlig – att se till att vi får in ett

välinformerat samtal i vardagslivet för de här unga människorna. Det kan man inte nog betona.

INFORÖST 5 [00:15:33]: Du lyssnar på Skolforskningspodden – där undervisning och forskning möts.

ANNA [00:15:39]: Något som jag tycker är intressant i den här översikten, det är det här som kommer fram i deliberativa samtal. Ibland tas det upp som lösningen på allt. Och så finns det andra som säger att ta det lite piano här, det finns andra typer av samtal som också är viktiga. Vad tror ni om det här? Vilken roll har deliberation i klassrummet?

CHARLOTTA [00:16:03]: Ja, deliberativa samtal, mer prövande samtal och där vi också ska komma fram till överenskommelser och kompromissa, och där det finns utrymme att kritiskt granska men också lyssna in varandra. Det finns faktiskt en mall på hur ett deliberativt samtal kan gå till. Nu ska vi se. Skolverket har en skrift som heter *Förskolans och skolans värdegrund*. I min roll som förstelärare i demokrati så leder jag en pedagogisk utvecklingsgrupp. Alltså jag utbildar mina kollegor i demokrati och vi övar och prövar tillsammans. Vi har bland annat granskat hur vi jobbar med om, genom och för demokrati i våra olika ämnen. Nu pratar jag om i matematik, idrott och hälsa, men också skolbiblioteket är med här och tittar. Och så har vi fått genomföra de här mer prövande samtalen. Vi har kommit fram till att det här är en väldigt, väldigt bra form. För att det övar oss verkligen att titta på förutsättningarna för att kunna genomföra ett bra samtal, och att man egentligen: Ja, men det är det här som ingår i de här mer prövande samtalen. Det som har kommit upp som man tycker kan vara lite utmanande, det är just det här att det är inte alltid det går att kompromissa eller komma överens, men att det är okej att vi tycker olika och hur hanterar vi det? Men när jag genomförde med eleverna, då har de tyckt att det var en god hjälp att öva på olika typer av samtalsformer. Och det här, deliberativa samtal, är ingen universallösning på hur alla samtal ska gå till, men det är en väldigt bra form för att jobba med demokrati.

ERIK [00:17:53]: Deliberativa samtal är ju både viktiga och kanske svåra att genomföra, därför att det är i vårt samhälle och just nu och i tilltagande grad så många motsatta fakta, så kallade fakta, som existerar och som tränger in i och blandar sig med åsikter och värderingar på ett ganska svårt sätt. Men deliberationen är ju också en sådan här grundkvalitet i en demokrati. Det går under många namn. Ett är ju bildning till exempel, ett väldigt kärt begrepp som handlar då om som Charlotta uttrycker det, att utforska, att pröva, att konfronteras med andra uppfattningar. Att skilja ut de där olika ingredienserna i uppfattningarna är ju då en väldigt viktig uppgift.

ANNA [00:18:48]: Den här typen av forskningssammanställningar, är det rätt väg att gå för att främja utbildning på vetenskaplig grund?

ERIK [00:18:59]: Men det här måste ju vara rätt väg att gå. Jag menar, vad vore alternativet? Sen när det är väl sagt så kan man konstatera att forskningen inte har alla svar, och forskningen har inte täckt alla aspekter. Men man måste handla utifrån det kunskapsunderlag som vi har idag, och samtidigt då erkänna att vi har inte täckt allt än. Så jag

tycker det här är jättebra underlag därför att det blir så stabilt, och forskarna har här varit så kräsna så att de har valt ut bara det bästa, det hållbara, det som verkligen har evidens. Om jag vore liksom i Charlottas kläder så skulle jag också vara väldigt glad över att konstatera att: Ja, men här står min profession på en stadig grund. Om vi tar de här lärdomarna om ett öppet klassrumsklimat, om delaktighetens betydelse och om nödvändigheten eller värdet av att skolan samspekar med det omgivande samhället, att man bjuder in, att man gör projekt som har samhällsrelevans, då blir det här det bästa vi kan erbjuda i dagsläget – i en tid som är så gastkramande för demokratin.

CHARLOTTA [00:20:12]: Jag skulle bara vilja säga här att det vi kan konstatera är att det finns inte bara en väg att gå för att jobba aktivt med demokratiuppdraget, utan att det finns en mängd olika möjligheter. Och jag behöver som lärare anpassa mina arbetsätt utifrån den grupp jag har framför mig, och jag behöver variera min undervisning. Vi har alla olika utmaningar. Även om vi jobbar i socioekonomiskt starkt eller resursstarkt område eller inte, så behöver vi anpassa vår undervisning för att möjliggöra ett effektivt demokratilärande.

ERIK [00:20:51]: Jag tror att vi behöver lära oss att umgås med varandra och höra och se varandras olikheter, värdera underlagen för olika åsikter och försöka hitta gemensamma uppfattningar, det så är möjligt. Men åtminstone behandla varandra med respekt och få en förståelse för vad som är bra för oss alla och som samhälle. Så många starka krafter håller ju sär oss just nu och skiljer ut och skiljer upp på oss, men gemensamt så har vi ju ett intresse av att samhället är starkt och samhället blir hållbart för oss. Det blir vi alla vinnare på. Så just det här intresset för det allmänna bästa, det är väldigt viktigt inslag i demokratiundervisningen och att försöka då på mikronivå som Charlotta har varit inne på, hitta en gemensam bas att utgå från.

CHARLOTTA [00:21:45]: Men jag tänker också att stärka demokratin eller att leva och lära och vara i en demokrati, det är ju både med kunskaper men också att vi visar intresse och nyfikenhet för varandra. Det är A och O. Det är då demokratin kan stärkas. Vi behöver möten över generationsgränser. Vi behöver besöka olika platser, ta del av olika personers verkligheter och bakgrunder, och visa empati och förståelse för varandra. På Kulturhuset i Stockholm så har de precis öppnat en utställning som heter "Upplev Europa", och där har mina elever spelat rollspel. De fick träda in i rollen som Europaparlamentariker och alla elevers namn fanns på varsin mobiltelefon, och så fick de veta vilket EU-land de representerade. Men så skulle de ha olika åsikter och olika frågor, och det handlade bland annat om man skulle sätta in ett chip i människokroppen för att också övervaka och se över. Det här var de ju starkt kritiska mot, just den här övervakningen och att vi ska kunna röra oss fritt. Men så händer det stora hemska att det sker en naturkatastrof och ett barn hittas genom att det här barnet har ett chip implanterat i kroppen. Då får eleverna då träffa lobbyister och får argumentera, så att de sätts in i verkliga händelser och ska argumentera och kritiskt granska olika alternativ. Så att det finns rollspel, utställningar och så där en undervisning kan levandegöras kopplat till aktuella frågor. Sen vill jag också säga att när vi rör oss ute i

samhället, när vi jobbar med demokratiuppdraget, det handlar ju inte bara om själva tillfället när vi är på plats vid ett studiebesök. Vi rör oss i kollektivtrafiken. Hur respekterar vi våra medresenärer? Vad innebär värdet att faktiskt leva i en demokrati? Det är ett stort sammanhang. Det är inte bara det som sker i klassrummet. Det är att fostra våra elever till aktiva samhällsmedborgare.

ERIK [00:23:58]: Just rollspel och utställningar och den typen av besök är också något som forskningsöversikten lyfte fram som effektiva undervisningsmetoder för demokrati. Jättebra, intressant.

ANNA [00:24:10]: Och också lite av det där kompensatoriska uppdraget. Om det inte arrangeras av skolan så är det många som går igenom ett helt liv utan att gå på en sån utställning, eller vara med om ett sånt där rollspel som du pratar om. Så det fyller ju en stark kompensatorisk uppgift när skolan faktiskt tar tag i den typen av aktiviteter. Stort tack för idag Charlotta, Erik! Jätteroligt att ha er med.

INFORÖST 5: Du har lyssnat på Skolforskningspodden – en podd där undervisning och forskning möts. Vi finns också på webben: skolforskningsportalen.se